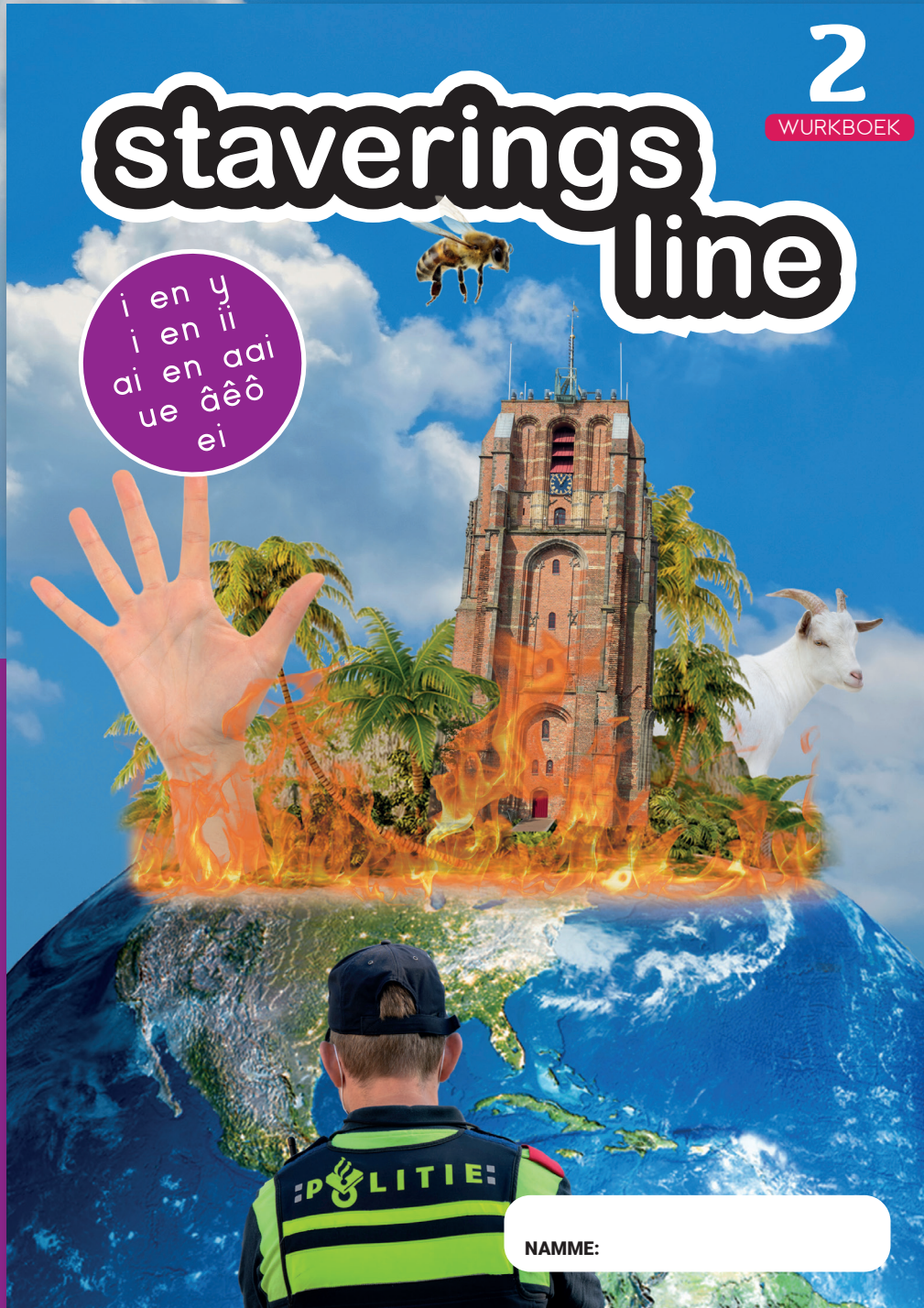

HANTLIEDING

by staveringsline
WURKBOEK 2

Ynhâldsopjefte Staveringsline

Algemeine hantlieding en ferantwurdig 4

Hantlieding Frysk

• Les 1	y en i	6
• Les 2	ii en i	8
• Les 3	aai en ai	10
• Les 4	ue	12
• Les 5	â, ê en ô	14
• Les 6	ei	17

Algemene handleiding en verantwoording 20

Handleiding Nederlands

• Les 1	y en i	22
• Les 2	ii en i	24
• Les 3	aai en ai	26
• Les 4	ue	28
• Les 5	â, ê en ô	30
• Les 6	ei	33

Kolofon

Kreatyf Skriuwen en Staveringsline

Auteurs

Tjitske van Dijk
Gelske Bosch
Jan Douwes
Skelte Anema
Doutsen Jellema

Foarmjouwing

Studio Tink

Korreksje

Ytsje Steen

Mei tank oan

De pilotgroep en it learkrêftepanel

Yllustraasjes

iStock

© 2025 Afûk, Postbus 53, 8900 AB Ljouwert

www.afuk.frl

Audio en oar materiaal op: www.staveringsline.frl

Alle rjochten foarbehâlden. Neat út dizze útjefte mei fermannichfâldige, yn in automatisearre bestân opslein of yn hokker foarm of op hokker wize dan ek iepenbier makke wurde, itsij elektroanysk, meganysk of op hokker oare wize dan ek, sûnder foarôfgeande skriftlike tastimming fan de útjouwer. Tekst- en datamining fan (parten fan) dizze útjefte is útdruklik net tastien.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Algemiene hantlieding en ferantwurdig

Fyzje

It oanlearen fan staveringsregels is net in doel op himsels. Goed staverje kinne is ien fan de feardichheden dy't helpe kinne by it skriuwen fan (goede) teksten. De staveringsregels kenne, stiet net gelyk oan in goede tekst skriuwe kinne. It úteinlike doel is om kwalitatyf goede Fryske teksten skriuwe te kinnen. Dêrom is der keazen foar in boekje mei oan de iene kant Skriuwlessen (it doel) en oan de oare kant de Staveringslessen (de teory, de feardichheid).

Opbou

De skriuwlessen binne opboud neffens in stappeplan. Dat stappeplan jout hâldfêst om ta it úteinlike produkt te kommen. Stap ien bestiet út it sammeljen en opskriuwen fan de gedachten. Yn stap twa wurdt in kar makke út alles wat opskreaun is by de earste stap en yn de tredde stap wurdt it úteinlike produkt makke. De staveringslessen binne ek neffens in fêst stramyn opboud. De les begjint mei in doel en it oanbieden fan de regels dy't fan tapassing binne. Dêrnei jout de learkrêft in yntroduksje. Yn de yntroduksje wurdt oan de hân fan foarbyldwurden en sinnen tawurke nei it skriuwen fan in kapstokwurd: in wurd dat de regel represintearret. It kapstokwurd helpt de learling de regel better te ûnthâlden en ta passen.

De yntroduksje is opboud neffens it fiif-stappenplan:

1. Ik harkje nei it wurd en sis it wurd nei.
2. Ik diel it wurd op yn klanken of wurdlidden.
3. Hear ik wat bysûnders? Hokker ôfspraak heart dêr by?
4. Ik skriuw it wurd.
5. Ik kontrolearje it wurd. Ha ik it goed skreaun?

Nei de yntroduksje folget in startdiktee mei wurden dy't by de regels hearre. De neikommende opdracht (opdracht 1) is in Fryske tekst, bygelyks in ferske, gedicht of kranteberjocht. Opdracht 2 is in sykplaat. By opdracht 3 sykje learlingen sels wurden op yn boeken of tydskriften. As der gjin fysike teksten beskikber binne, kin de online ferzje fan Tsjil Magazine brûkt wurde. Dy is fergees beskikber fia: cedinonderwijs.nl/tsjil. De lêste opdracht is in ferdjipjende opdracht dy't de learlingen útdaget om nochris mei de regel(s) fan dy les oan it wurk te gean.

Ynset

De skriuwlessen en staveringslessen hawwe mienskiplik dat yn 'e titel fan de skriuwlessen deselde letters foarkomme as yn de staveringslessen behannele wurde. Hoe't de lessen ynset wurde is oan de learkrêft sels. It is mooglik om earst in staveringsles te meitsjen en dan de bypassende skriuwles, mar it kin fansels ek oarsom. It is ek mooglik om nei oanlieding fan skreaune produkten te sjen yn hokker kategory de learlingen noch in soad flaters meitsje en op basis dêrfan de staveringslessen oan te bieden.

Terminology

Yn it boekje komt sa no en dan terminology foar dy't faaks wat útlis nedich hat.

- **wurdliid** – NL: lettergreep
- **tiidwurden** – NL: werkwoorden
- **brekking** – in klankferskowing yn in wurd
- **stimleas** – stimbannen trilje net by de útspraak
- **stimhawwend** – stimbannen trilje wol by de útspraak
- **lûd** – NL: klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twa lûden dy'tst yn ien azem útsprekst
- **bylûd** – NL: medeklinker
- **kapke** – it dakje op de â, ê, ô of û.

Yn de yntroduksje wurdt ûnderskied makke tusken klanken en skreaune letters of wurden. As it oer klanken giet, dan binne se oanjûn mei read en steane se tusken twa streekjes. Bygelyks: "do hearst dan /f/." As it om skreaune letters of wurden giet, steane se tusken skrapkes. Bygelyks: "dat skriuwst sa: 'skoalle'."

Regels, fonetyk en ekstra

Bij alle staveringslessen steane kaders. Yn sa'n kader steane as earste in fonetyske werjefte, in beskriuwing fan de lûden, in foarbyld fan it lûd yn it Frysk en in foarbyld fan it lûd yn it Nederlânsk of in oare taal. As twadde steane der noch ekstra regels en ynformaasje foar de learkrêft. Dizze ynformaasje kin ynset wurde om bepaalde saken te ferdúdlikjen en as ferdjipping foar de learlingen dy't dêr om freegje.

Audio

By it diktee en guon opdrachten is audio beskikber. Dat wurdt oanjûn mei in ikoantsje.

De audiofragmenten binne online te finen, op staveringsline.frl.

Of brûk dizze QR-koade:

Les 1 • y en i

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk in y of in i skriuwe moatte.

Regels:

1. Skriuwst in y (by in koart lûd) yn in sletten wurdliid.
(kapstokwurd: knyn)
2. Skriuwst in i (by in koart lûd) yn in iepen wurdliid.
(kapstokwurd: bile)
3. Skriuwst in y oan 'e ein fan in wurd.
(kapstokwurd: taksy)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Us knyn is in bytsje blyn."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in /i/.

Skriuw op it boerd it wurd 'blyn' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Lis út dat de /i/ fan 'blyn' yn in sletten wurdliid sit. Doch dat neffens de terminology sa't se dy by Nederlânsk ek leard hawwe.

Sprek no it wurd 'knyn' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'knyn' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
i	koarte y	knyn of bile	niet

Yn dizze les gie it oer de koarte /i/ fan 'knyn' en 'bile', dy is oars as de lange /i:/ fan 'priis' en 'tiger' yn de folgjende les. It Frysk hat ek it twalûd /i.ə/ (fan 'mier'), dat komt letter yn de metoade (boekje 3, les 4) foarby.

Weromkeppeling:

Yn it foarige boekje ha de learlingen leard oer de f, s, g, ch, ú en û. Kapstokwurden dêrby wiene 'fisk', 'juf', 'swan', 'faas', 'geit', 'fûgel', 'weagje', 'baarch', 'acht', 'flachjes', 'tútsje', 'druven', 'para-plu', 'hûn' en 'boek'. Kies in oantal kapstokwurden út en freegje de learlingen nei de regels dy't dêrby hearre.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Dy man hat in brike bile."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in /i/.

Skriuw op it boerd it wurd 'brike' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Lis út dat de /i/ fan 'brike' yn in iepen wurdliid sit. Doch dat neffens de terminology sa't se dy by Nederlânsk ek leard hawwe.

Sprek no it wurd 'bile' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'bile' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik sil op 5 juny mei de taksy nei de stêd."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre mei in /i/ oan 'e ein.

Skriuw op it boerd it wurd 'juny' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Spreek no it wurd 'taksy' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'taksy' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Wy moatte noch twa **wiken** wachtsje.
(skriuw op: wiken)
2. Do hast **gelyk**.
(skriuw op: gelyk)
3. Ik bin in **bytsje** siik.
(skriuw op: bytsje)
4. It is hjoed 25 **july**.
(skriuw op: july)
5. Moarn sil de sinne de hiele dei **skine**.
(skriuw op: skine)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Lit it fragmint noch in kear hearre as se noch net alle wurden fûn hawwe.

► Antwurden

1. juny
2. wyt
3. wyt
4. kryt
5. bytsje
6. wyn
7. ryk
8. dyk
9. sinneskyn
10. july

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje seis wurden mei in 'y' of in 'i'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. fabryk
2. plysje
3. bibel
4. bamy
5. ikel
6. hynder

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Dizze opdracht dogge de learlingen yn twa-tallen. De iene learling jout de koade, de oare besiket dy te ûntsiferjen. Fertel de learlingen dat se earst de wurden yn de opdracht oersetse moatte nei it Frysk. Jou oan dat se de streekjes en puntsjes mei de eigen stim meitsje kinne troch bygelyks koart of lang pyp/piip te sizzen. As it mooglik is, kinne se ek op ynternet sykje nei: "morse code sound generator" en dêr de lûden meitsje.

Oan 'e ein fan 'e les kin in oantal learlingen harren koade oan 'e groep hearre litte. De oare learlingen meie dy dan ûntsiferje.

Les 2 • ii en i

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk in ii of in i skriuwe moatte.

Regels:

1. Skriuwst in ii as it lange lûd yn in sletten wurd lid sit.
(kapstokwurd: priis)
2. Skriuwst in i as it lange lûd yn in iepen wurd lid sit.
(kapstokwurd: tiger)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.
- Lis lytse baltsjes klear en materiaal om twa fakken te meitsjen (bgl. tou of kryt) foar opdracht 4.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De tsiismakker wûn in priis foar de bêste tsiis."

Freegje de learlingen oft se yn de sin wurden hearre mei in /i:/.

Skriuw op it boerd it wurd 'tsiis' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze. Meitsje dúdlik dat it yn dizze les oer it lange lûd /i:/ giet. Yn de foarige les gie it oer it koarte lûd /i/. Beptraat mei de learlingen it ferskil tusken de /i/ fan bile en de /i:/ fan tsiis. Jou oan dat de /i:/ fan tsiis yn in sletten wurd lid sit.

Sprek no it wurd 'priis' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se?

Regels, fonetyk en ekstra			
fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
i	lange y	tsiis - wize	prestige

Yn dizze les gie it oer de lange /i:/ fan 'priis' en 'tiger', dy is oars as de koarte /i/ fan 'kny' en 'bile' fan de foarige les.

In soad minsken sprekke de /i:/ fan 'tsiis' út mei it twalûd /i.ə/ (fan 'bier'). Dat is net goed. De 'ii' feroaret by it útsprekken net fan toan.

It Frysk hat ek it twalûd /i.ə/ (fan 'bier'), dat komt letter yn de metoade (boekje 3, les 4) foarby.

Lit de learlingen no it wurd 'priis' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Do moattst net sa wize nei dy tiger."

Freegje de learlingen oft se yn de sin wurden hearre mei in /i:/.

Skriuw op it boerd it wurd 'wize' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'tiger' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se?

Lit de learlingen no it wurd 'tiger' opskriuwe yn it wurkboek.

Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Do moattst net sa tsjin my **lige**.
(skriuw op: lige)
2. Dêr wurd ik altyd hiel **bliid** fan.
(skriuw op: bliid)
3. Ik ha my **tige** fermakke yn myn fakânsje.
(skriuw op: tige)
4. Dat boek hjit: It kweade **wiif** fan Hylpen.
(skriuw op: wiif)
5. Ik moat altyd sa om dy **gnize**.
(skriuw op: gnize)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Lit it fragmint noch in kear hearre as se noch net alle wurden fûn hawwe.

► Antwurden

1. eigenwiis
2. iis
3. siik
4. liif
5. skiif

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn it plaatsje seis wurden mei in 'ii' of in 'i'. Foar ekstra stipe kinne se sjen nei de anagrammen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. fiver
2. tsiis
3. tiid
4. wize
5. iisbear
6. fiif

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Wurkje yn twatallen. De learlingen sykje in plakje yn of bûten it lokaal, dêr't se wat romte hawwe. Se meitsje twa fakken. Yn it iene fak lizze se in briefke mei 'ii' en yn it oare in briefke mei 'i'. Se meie om beurten it baltsje yn it fak besykje te slaan of te goaien. Slagget it om de bal by de earste stuit yn it fak stuitsje te litten, dan meie se in wurd fan dy kategory opskriuwe yn it wurkboek.

Misse se beide fakken, dan is de oar oan bar. Dyjinge dy't as earste fan beide kategoryen trije wurden opskreaun hat, wint. De learlingen kontrolearje mei-inoar oft de wurden goed skreaun binne.

Les 3 • aai en ai

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk in aai of ai skriuwe moatte.

Regel:

Wurden mei aai en ai moatt út 'e holle leare. (kapstokwurden: aai en laitsje)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regel troch.

By it 'aai'/'ai'-lûd heart net in staveringsregel. Fertel de learlingen dat sy de wurden út 'e holle leare moatte.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De pappegaai leit in aai."

Freegje oft sy wurden mei 'aai' werkenne. Fertel de learlingen dat net alle Friezen de 'aai' itselde útsprekke. Guon Friezen sprekke 'aai' út as /ɔ:ɪ/ (Klaaifrysk) en guon sizze 'aai' /a:ɪ/ (Wâldfrysk). Lês de sinnen nochris foar. No ien kear yn it Wâldfrysk en ien kear yn it Klaaifrysk, en freegje de learlingen oft sy it ferskil hearre. Lit de learlingen de sin ek neisizze. Freegje de learlingen oft sy witte wat sy sels sizze: /ɔ:ɪ/ of /a:ɪ/. Oan de Nederlânsktalige learlingen kinst freegje hoe't sy tinke dat de Friezen yn harren buert it útsprekke.

Skriuw op it boerd it wurd 'pappegaai' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
a:ɪ (Wâldfrysk)	aai	kaai	haai
ɔ:ɪ (Klaaifrysk)		kaai	-
a.i (Wâldfrysk)	ai	laitsje	ai!
ɔ.i (Klaaifrysk)		laitsje	Leute (Dútsk)

Foar it Klaaifryske lûd /ɔ:ɪ/ bestiet net in fergelykber lûd yn it Nederlânsk of in oare taal. Op de webside kinst it lûd hearre.

Sprek no it wurd 'aai' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'aai' opskriuwe. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Jou oan dat wurden mei 'ai' en 'aai' hast itselde klinke en dat der net in aparte regel is om der achter te kommen hokker fan de twa ast skriuwe moatt. Dy wurden moatt dus út 'e holle leare. Dat is minder dreech as it liket, want der binne mar in pear wurden mei 'ai', alle oare wurden skriuwst mei 'aai'. De wurden mei 'ai' dy't it meast foarkomme, binne: 'laitsje', 'maitiid' en 'maits'.

Sprek no it wurd 'laitsje' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'laitsje' opskriuwe. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Yn **maaie** sille wy mei fakânsje.
(skriuw op: maaie)
2. De hoanne **kraait** moarns al om 5 oere.
(skriuw op: kraait)
3. Yn Limboarch binne se gek op **flaai**.
(skriuw op: flaai)
4. Hy is sa slûch as in **maits**.
(skriuw op: maits).
5. In **slaai** is in grutte houten hammer om peallen mei yn 'e grûn te slaan.
(skriuw op: slaai)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Lit it fragmint noch in kear hearre as se noch net alle wurden fûn hawwe.

► Antwurden

1. pappegaai
2. aai
3. kraaie
4. swaaie
5. kotsjedraaie
6. maaie
7. haaien
8. maitiids
9. aaien

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn 'e sykplaat nei wurden mei in 'aai' of 'ai'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. lawaai
2. klaai
3. pappegaai
4. skroevendraaier
5. naaie

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De learlingen sykje earst it aai mei de Fryske namme fan de fûgel op. Dy namme skriuwe se op. Yn it aai stiet ek in anagram fan in wurd mei 'aai' of 'ai'. Dat anagram losse se op en se skriuwe it goede wurd op. De earste letter fan it wurd is read makke. As de learlingen der net útkomme mei de Fryske namme fan de fûgel, dan kinne se dy opsykje op frysker.nl of yn in wurdboek.

► Antwurden

	1 swan tsilaje	1 Fûgel: skries Wurd: swaaie
	2 earrebarre ikaa	2 Fûgel: ljip Wurd: maitiid
	3 ljip iemiidat	3 Fûgel: mosk Wurd: haai
	4 skries isawae	4 Fûgel: earrebarre Wurd: kaai
	5 mosk iaha	5 Fûgel: swan Wurd: laitsje

Les 4 • ue

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk ue skriuwe moatte.

Regel:

Yn it Frysk skriuwst **ue**, de uu komt yn it Frysk net foar.

(kapstokwurd: **temperatuer**)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regel troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"De *temperatuer* fan de *frituer* is 200 graden."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /**ü.ə**/-lûd hawwe. Fertel dat de dûbelde 'uu' sa't it Nederlânsk dy hat, yn it Frysk net bestiet. Yn it Frysk skriuwst 'ue'. De /**ü.ə**/ is in twalûd. Skriuw op it boerd it wurd 'frituer' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'temperatuer' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'temperatuer' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ü.ə	lange uu mei in ə (de e fan 'de')	buert	buur

- De 'ue' is in saneamd twalûd, dat betsjut dat it út twa lûden bestiet. Yn dit gefal de /**ü**/ (fan 'tút') en de /**ə**/ (fan 'de').
- Yn de measte gefallen skriuwst nei de 'ue' in 'r'.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Alle kearen giet it om de regel dy't heart by it wurd 'temperatuer'.

1. Der stiet gjin datum yn 'e **brosjuere**.
(skriuw op: brosjuere)
2. Der leit in **flueske** iis op it wetter
(skriuw op: flueske)
3. Dy fuotballer hat in slimme **blessuere**.
(skriuw op: blessuere)
4. Sy wennet net by ús yn 'e **buert**.
(skriuw op: buurt).
5. Ik fyn ús buorman mar in frjemd **figuer**.
(skriuw op: figuer)

Opdracht 1:

Lês it gedicht foar of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Lit it fragmint twa kear hearre. Sis tsjin de learlingen dat se de earste kear noch neat opskriuwe, mar allinnich harkje nei it fragmint. Lit se de twadde kear de wurden opskriuwe. Lit it fragmint noch in kear hearre as se noch net alle wurden fûn hawwe.

► Antwurden

1. Ruerdsje
2. suertsje
3. puer
4. figuer

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat nei wurden mei 'ue'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. temperatuer
2. blessuere
3. figuer
4. frituer
5. sjuery

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Lês mei de learlingen it ferhaal oer SjONG of lit it audiofragmint hearre dat op de webside stiet. Daagje de learlingen út om sels in titel en/of in stikje fan in ferske te skriuwen. De learlingen kinne de wurden brûke dy't yn in tekstfak steane of dy't sy yn eardere opdrachten yn dizze les brûkt hawwe. Dizze opdracht is geskikt om yn twatallen of yn groepkes te dwaan. As der muzikale learlingen binne, kinst dy ek útdaagje om der muzyk by te meitsjen.

Les 5 • â, ê en ô

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk â, ô en ê skriuwe moatte.

Regels:

- Foar -ld en -lt skriuwst altyd in â.
(kapstokwurd: wrâld)
- Foar de -n skriuwst altyd in â.
(kapstokwurd: hân)
- Wurden mei ô moattst út 'e holle leare.
(kapstokwurd: bôle)
- Hearst in lange 'e', dan skriuwst ê.
(kapstokwurd: bêd)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean.
Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.
- Sykje it kopiearblêd by it spultsje Dobbles fan opdracht 4 op de webside. Printsje it blêd foar de learlingen.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regel dy't dêrby heart.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regels troch.

Let op: Dit is in lange yntroduksje mei in soad lûden. Eventueel kinst de learlingen tariede op in wat langere ynstruksje of it opdiele yn parten.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Wêr fynst sâlt op dizze wrâld?"

Freegje de learlingen oft sy wurden mei /ɔ:/ yn de sin hearre. Lústerje mei de learlingen nei it ferskil tusken de klank /ɔ/ fan 'wat' en de klank /ɔ:/ fan 'wrâld'. It kapke (of: dakje) jout oan dat it lûd langer is. Fertel datst by it lange lûd /ɔ:/ altyd in kapke skriuwst. Soms in 'ô' en soms in 'â'.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
ɔ:	de /ɔ/ (fan hok) langer meitsje	âld of rôt	controle
ɛ:	de /ɛ/ (fan pet) langer meitsje	bêd	serre

- Der binne in pear wurden dy't wol in /ɛ:/ (de 'e' fan 'pet' langer meitsje) hawwe, mar gjin kapke krije. Dat binne: 'bern', 'beferzen', 'stjer' en 'gers'.
- Nei de 'ô', 'â' of 'ê' (mei in kapke) wurde bylûden noait ferdûbele.
- Foar de -l kin sawol de 'â' as 'ô' foarkomme, sjoch dan nei it Nederlânske wurd en folgje dy stavering.
 - rôlje ► it Nederlânsk hat in o (rollen)
 - stâl ► it Nederlânsk hat in a (stal)
- Kapkes kinne ferdwine as wurden feroarje en dêrtroch feroaret ek de útspraak. It lûd wurdt dan koarter.
 - hân ► hannen
 - bêd ► bedsje

As it /ɔ:/-lûd folge wurdt troch -ld of -lt, dan wurdt it mei 'â' skreaun, lykas by 'sâlt'. Skriuw 'sâlt' op it boerd en lit de lûden fan it wurd lûdop hearre. Fertel dat it wurd in 'l' hat, dy'tst net hearst: de 'l' is stom.

Sprek no it wurd 'wrâld' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Jou hjir ek as tip mei dat de 'l' yn dit wurd net útsprutsen wurdt, mar wol skreaun. Lit de learlingen no it wurd 'wrâld' opskriuwe. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Ik ha sân brânplakken op myn hân."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin ek de /ɔ:/-lûden hearre. Jou oan datst yn it Frysk ek altyd in 'â' skriuwst as der -n achter de /ɔ:/-klank komt. Nim as foarbyld it wurd 'sân' en lit de learlingen it wurd neisizze. Hokker lûden hearre se yn 'sân'? Skriuw it wurd op it boerd.

Sprek no it wurd 'hân' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'hân' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês folgjende sin foar oan de learlingen:
"Is der noch genôch bôle?"

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /ɔ:/-lûd hawwe. Lústerje mei de learlingen nei it ferskil tusken de /ɔ/ yn 'noch' en de /ɔ:/ yn 'genôch' en 'bôle'. It lûd klinkt itselde as yn 'hân'. As der net -ld/-lt of -n achter it /ɔ:/-lûd komt, skriuwst (meastal) 'ô'. Skriuw it wurd 'genôch' op it boerd. Beneam de regel: der komt gjin -ld/-lt of -n achter it lûd, dus skriuwst in 'ô'.

Sprek no it wurd 'bôle' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'bôle' opskriuwe.

Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"Wêrom lei hy sa let op bêd?"

Freegje oft sy yn de sin ek wurden mei /ɛ:/ hearre. Lústerje mei de learlingen nei it ferskil tusken de /ɛ/ fan 'let' en de /ɛ:/ fan 'wêrom' en 'bêd'. It lûd fan 'bêd' en 'wêrom' is langer. It kapke jout oan dat it lûd lang útsprutsen wurdt, krekt as by it kapke op de 'a' en de 'o' yn de wurden 'hân' en 'bôle'. Oefenje de stavering fan de /ɛ:/ mei it wurd 'wêrom'. Beneam de lûden fan it wurd en skriuw it wurd sichtber foar de learlingen op it boerd.

Sprek no it wurd 'bêd' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'bêd' opskriuwe. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Lit de learlingen ek omsirkelje om hokker regel it giet.

1. Myn omke wennet yn in oar *lân*.
(skriuw op: lân)
2. Yn 'e winter binne myn fuotten altyd sa *kâld*.
(skriuw op: kâld)
3. Der siet in grouwe *rôt* yn it hinnehok.
(skriuw op: rôt)
4. It *dekôr* fan ús toanielstik is makke fan karton.
(skriuw op: dekôr)
5. Hy kin noch net *lêze*.
(skriuw op: lêze)

Opdracht 1:

De learlingen harkje nei it fragmint út de Pastorale yn it Frysk. In audioferzje kinst fine op de webside. Lit de learlingen de wurden dy't yn de tekst fan it ferske misse yn it wurkboek opskriuwe.

► Antwurden

1. strân
2. hân
3. lân
4. strân
5. rêst

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat wurden mei 'â', 'ô' en 'ê'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. fôle
2. rôt
3. blêd
4. brân
5. bêd
6. dekôr
7. kâld

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Op de webside fynst in bestân mei in kopiearblêd foar it Dobblespul datst printsje kinst. De learlingen krije fan de learkrêft it kopiearblêd en knippe sels de kaartsjes út.

Dit spultsje dochst yn twatallen.

Op alle kaartsjes steane in oantal plaatsjes mei wurden. Ast twa kaarten mei-inoar ferlikest, is der altyd ien plaatsje itselde.

1. Om te begjinnen ferdienst de kaartsjes yn twa steapels.
2. Beide spilers krije in steapel, mei de plaatsjes nei ûnderen.
3. De spilers draaie tagelyk in kaartsje om fan de eigen steapel en ferlykje harren kaartsje mei dy fan de tsjinspiler. Ien plaatsje stiet op beide kaartsjes.
4. De spiler dy't as earste it goede plaatsje fûn hat en it goede wurd ropt, mei beide kaartsjes hâlde (op in aparte steapel).
5. As alle kaartsjes fan de begjinstapels op binne, telle beide spilers it oantal kaarten dat foar harren leit. Dejinge mei de measte kaartsjes wint.

Les 6 • ei

Yn dizze les leare de learlingen wannear't sy yn it Frysk ei skriuwe moatte.

Regel:

Wurden mei ei moattst út 'e holle leare.
(kapstokwurd: ein)

Tarieding:

- Soargje derfoar dat de lûdsfragminten foar de learlingen klearstean. Kinst de sinnen sels ek foarlêze.
- Lis Fryske boeken en/of tydskriften klear foar opdracht 3.

Weromkeppeling:

Sjoch werom nei de foarige les. Besjoch noch in kear it plaatsje by opdracht 2. Neam de wurden dy't de learlingen fûn hawwe. Freegje nei de regels dy't dêrby hearre.

Regels, fonetyk en ekstra

fonetysk	lûd	foarbyld Frysk	voorbeeld Nederlands
a:ĩ (Wâldfrysk)	ei	trein	trein
ɔ:ĩ (Klaaifrysk)	ei	trein	-

By de Klaaifryske /ɔ:ĩ/ is net in fergelykber lûd te finen yn in oare taal. Harkje nei de lûdsfragminten op de webside om te hearren hoe't dat lûd klinkt.

Yntroduksje:

Nim mei de learlingen de nije regel troch.

Lês de folgjende sin foar oan de learlingen:
"In ein rûn troch de rein."

Freegje de learlingen oft sy yn de sin wurden hearre dy't in /ɔ:ĩ/ hawwe. Fertel de learlingen datst wurden mei 'ei' en 'ij' út 'e holle leare moattst. It lestige oan dit lûd is dat de 'ei' yn it Frysk op ferskillende manieren útsprutsen wurde kin. In diel fan de Friezen seit /ɔ:ĩ/ en in oar diel seit /a:ĩ/.

Yn opdracht 4 fan dizze les leare de learlingen dêr mear oer. Foar dit lûd is it foaral wichtich om in soad te oefenjen mei skriuwen en lêzen. Skriuw op it boerd it wurd 'rein' as foarbyld en sprek it dúdlik út. Lit de learlingen it wurd neisizze.

Sprek no it wurd 'ein' dúdlik út. De learlingen sizze it wurd nei. Watfoar klanken hearre se? Lit de learlingen no it wurd 'ein' opskriuwe yn it wurkboek. Skriuw it wurd op it boerd en lit de learlingen harren wurd neisjen en eventueel ferbetterje.

Diktee:

Begjin mei it diktee. Lit alle learlingen de wurden opskriuwe yn it wurkboek. Alle kearen giet it om de regel dy't heart by it wurd 'ein'.

1. It wykein is op sneon en **snein**.
(skriuw op: snein)
2. Wy ha moarn de hiele **dei** frij.
(skriuw op: dei)
3. De **trein** hat wol in oere fertraging.
(skriuw op: trein)
4. Ik bin Isa Rikst har **heit**.
(skriuw op: heit)
5. Hy is fegetarysk; hy yt gjin **fleis**.
(skriuw op: fleis)

Opdracht 1:

De learlingen harkje nei it fragmint fan 'Jongfolk ha wille'. In audioferzje fan kinst fine op de webside. Lit de learlingen de wurden dy't yn de tekst fan it ferske misse yn it wurkboek opskriuwe. Bepreat mei de bern dat dat ferske yn it Klaaifrysk songen wurdt, yn dat dialekt klinkt de 'ei' dus sa as yn dit ferske.

► Antwurden

1. snein
2. rein
3. seine
4. oerdei
5. mei

Opdracht 2:

De learlingen sykje yn de sykplaat wurden mei 'ei'. Foar ekstra stipe kinne se nei de anagrammen sjen. Mochten se der net útkomme, dan kinne se ek noch harkje nei it lûdsfragmint op de webside.

► Antwurden

1. trein
2. heit
3. seis
4. geit
5. eilân
6. beien
7. wein

Opdracht 3:

Soargje derfoar dat der Fryske boeken en/of tydskriften klearlizze. Lit de learlingen yn twa- of trijetallen gearwurkje. Stimulearje de learlingen om oare wurden te sykjen as yn de oare opdrachten. De wurden skriuwe se op yn it wurkboek. As se it Nederlânske wurd net witte, lit se dat dan opsykje yn it wurdboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Yn dizze opdracht giet it derom dat de learlingen it ferskil leare tusken de útspraak fan de 'ei' op 'e klaai en de 'ei' yn 'e Wâlden. De learlingen lêze earst de tekst oer dialekten. In audioferzje dêrfan is te finen op de webside.

Op de webside kinst ek 8 audiofragminten fine. Yn de opdracht moatte de learlingen oanjaan oft it fragmint útsprutsen wurdt yn it Wâldfrysk of it Klaaifrysk.

► Antwurden

1. Wâldfrysk
2. Wâldfrysk
3. Klaaifrysk
4. Klaaifrysk
5. Wâldfrysk
6. Klaaifrysk
7. Klaaifrysk
8. Wâldfrysk

HANDLEIDING

bij staveringsline
WURKBOEK 2

Algemene handleiding en verantwoording

Visie

Het aanleren van spellingsregels is niet een doel op zich. Goed kunnen spellen is één van de vaardigheden die kunnen helpen bij het schrijven van (goede) teksten. De spellingsregels kennen, staat niet gelijk aan het kunnen schrijven van een goede tekst. Het uiteindelijke doel is om kwalitatief goede Friese teksten te kunnen schrijven. Daarom is er gekozen voor een boekje met aan de ene kant Skriuwlessen (het doel) en aan de andere kant Staveringslessen (de theorie, de vaardigheid).

Opbouw

De schrijfflessen zijn opgebouwd volgens een stappenplan. Dit stappenplan geeft houvast om tot het uiteindelijke product te komen. Stap één bestaat uit het verzamelen en opschrijven van de gedachten. In stap twee wordt een keuze gemaakt uit alles wat opgeschreven is bij de eerste stap en in de derde stap wordt het uiteindelijke product gemaakt. De spellingslessen zijn ook volgens een vast stramien opgebouwd. De les begint met een doel en het aanbieden van de regels die van toepassing zijn. Daarna geeft de leerkracht een introductie. In de introductie wordt aan de hand van voorbeeldwoorden en zinnen toegewerkt naar het schrijven van een kapstokwoord: een woord dat de regel representeert. Het kapstokwoord helpt de leerling de regel beter te onthouden en toe te passen.

De introductie is opgebouwd volgens het vijf-stappenplan:

1. Ik luister naar het woord en zeg het woord na.
2. Ik deel het woord op in klanken of lettergrepen.
3. Hoor ik iets bijzonders? Welke afspraak hoort daarbij?
4. Ik schrijf het woord.
5. Ik controleer het woord. Heb ik het goed geschreven?

Na de introductie volgt een startdictée met woorden die bij de regels horen. De volgende opdracht (opdracht 1) is een Friese tekst, bijvoorbeeld een liedje, gedicht of krantenbericht. Opdracht 2 is een zoekplaat. Bij opdracht 3 zoeken leerlingen zelf woorden op in boeken of tijdschriften. Als er geen fysieke teksten beschikbaar zijn, kan de onlineversie van Tsjil Magazine gebruikt worden. Deze is gratis verkrijgbaar via: cedinonderwijs.nl/tsjil. De laatste opdracht is een verdiepende opdracht die de leerlingen uitdaagt om nog eens met de regel(s) van deze les aan het werk te gaan.

Inzet

De schrijfflessen en spellingslessen hebben gemeen dat in de titel van de schrijfflessen dezelfde letters voorkomen als in de spellingslessen worden behandeld. Hoe de lessen ingezet worden is aan de leerkracht zelf. Het is mogelijk om eerst een spellingsles te maken en dan de bijpassende schrijffles, maar het kan natuurlijk ook andersom. Het is ook mogelijk om naar aanleiding van geschreven producten te kijken in welke categorie de leerlingen nog veel fouten maken en op basis daarvan de spellingslessen aan te bieden.

Terminologie

In dit boekje komt zo nu en dan terminologie voor die wellicht uitleg nodig heeft. Sommige begrippen komen niet in de Nederlandse handleiding voor, maar zijn hier voor de volledigheid wel opgenomen.

- **wurdliid** – lettergreep
- **tiidwurden** – werkwoorden
- **brekking** – een klankverschuiving in een woord
- **stimleas** – stembanden trillen niet bij de uitspraak
- **stimhawwend** – stembanden trillen wel bij de uitspraak
- **lûd** – klinker
- **klank** – klank
- **twalûd** – twee klanken die je in één adem uitspreekt
- **bylûd** – medeklinker
- **kapke** – het dakje op de â, ê, ô of û.

In de introductie wordt onderscheid gemaakt tussen klanken en geschreven letters of woorden. Als het over klanken gaat, dan zijn ze aangegeven met rood en staan ze tussen twee streepjes. Bijvoorbeeld: "je hoort dan /f/." Als het om geschreven letters of woorden gaat, staan ze tussen aanhalingstekens. Bijvoorbeeld: "Dat schrijf je zo: 'skoalle'."

Regels, fonetiek en extra

Bij alle spellingslessen staan kaders. In zo'n kader staan allereerst een fonetische weergave, een beschrijving van de geluiden, een voorbeeld van het geluid in het Fries en een voorbeeld van het geluid in het Nederlands of een andere taal. Ten tweede staan er nog extra regels en informatie voor de leerkracht. Deze informatie kan worden ingezet om bepaalde zaken te verduidelijken en als verdieping voor de leerlingen die daarom vragen.

Audio

Bij het dictee en bij sommige opdrachten is audio beschikbaar. Dat wordt aangegeven met een icoontje. De audiofragmenten zijn online te vinden, op staveringsline.frl.

Of gebruik deze QR-code:

Les 1 • y en i

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries een y of een i moeten schrijven.

Regels:

1. Je schrijft **y** bij een korte klank in een gesloten lettergreep.
(**kapstokwoord: knyn**)
2. Je schrijft **y** bij een korte klank in een gesloten lettergreep.
(**kapstokwoord: bile**)
3. Je schrijft een **y** aan het eind van een woord.
(**kapstokwoord: taksy**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Us knyn is in bytsje blyn."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /i/.

Schrijf op het bord het woord 'blyn' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Leg uit dat de /i/ van 'blyn' in een gesloten lettergreep zit. Doe dat volgens de terminologie zoals ze die bij Nederlands ook hebben geleerd.

Spreek nu het woord 'knyn' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'knyn' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
i	korte y	knyn of bile	niet

In deze les ging het over de korte /i/ van 'knyn' en 'bile', die is anders dan de lange /i:/ van 'priis' en 'tiger' in de volgende les.

Het Fries heeft ook de tweeklank /i./ (van 'mier'), dat komt later in de methode (boekje 3, les 4) voorbij.

Terugkoppeling:

In het vorige boekje hebben de leerlingen geleerd over de f, s, g, ch, ú en û. Kapstokwoorden daarbij waren 'fisk', 'juf', 'swan', 'faas', 'geit', 'fûgel', 'weagje', 'baarch', 'acht', 'flachjes', 'tútsje', 'druven', 'paraplu', 'hûn' en 'boek'. Kies een aantal kapstokwoorden en vraag de leerlingen naar de regels die daarbij horen.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Dy man hat in brike bile."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /i/.

Schrijf op het bord het woord 'briake' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Leg uit dat de /i/ van 'briake' in een open lettergreep zit. Doe dat volgens de terminologie zoals ze die bij Nederlands ook hebben geleerd.

Spreek nu het woord 'bile' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'bile' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik sil op 5 juny mei de taksy nei de stêd."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /i/ aan het einde.

Schrijf op het bord het woord 'juny' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit.

Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'taksy' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'taksy' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Wy moatte noch twa **wiken** wachtsje.
(skriuw op: wiken)
2. Do hast **gelyk**.
(skriuw op: gelyk)
3. Ik bin in **bytsje** siik.
(skriuw op: bytsje)
4. It is hjoed 25 **july**.
(skriuw op: july)
5. Moarn sil de sinne de hiele dei **skine**.
(skriuw op: skine)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Laat het fragment nog een keer horen als ze nog niet alle woorden gevonden hebben.

► Antwoorden

1. juny
2. wyt
3. wyt
4. kryt
5. bytsje
6. wyn
7. ryk
8. dyk
9. sinneskyn
10. july

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje zes woorden met een 'y' of een 'i'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. fabryk
2. plysje
3. bibel
4. bamy
5. ikel
6. hynder

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in tweetallen of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Deze opdracht doen de leerlingen in tweetallen. De ene leerling geeft de code, de andere probeert deze te ontcijferen. Vertel de leerlingen dat ze eerst de woorden in de opdracht moeten vertalen naar het Fries. Geef aan dat ze de streepjes en puntjes met hun eigen stem kunnen maken door bijvoorbeeld kort of lang 'pyp'/'piip' te zeggen. Als het mogelijk is, kunnen ze ook op internet zoeken naar "morse code sound generator" en daar de geluiden maken.

Aan het eind van de les kan een aantal leerlingen hun code klassikaal laten horen. De andere leerlingen mogen deze dan ontcijferen.

Les 2 • ii en i

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries een ii of een i moeten schrijven.

Regels:

1. Je schrijft ii bij een lange klank in een gesloten lettergreep.
(**kapstokwoord: priis**)
2. Je schrijft i bij een lange klank in een open lettergreep.
(**kapstokwoord: tiger**)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.
- Leg kleine balletjes klaar en materiaal om twee vakken mee te maken (bijv. touw of krijt) voor opdracht 4.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De tsiismakker wûn in priis foar de bêste tsiis."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /i:/.

Schrijf op het bord het woord 'tsiis' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen. Maak duidelijk dat het in deze les over de lange klank /i:/ gaat. In de vorige les ging het over de korte klank /i/. Bepaat met de leerlingen het verschil tussen de /i/ van 'bile' en de /i:/ van 'tsiis'. Geef aan dat de /i:/ van 'tsiis' in een gesloten lettergreep zit.

Regels, fonetiek en extra			
fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
i	lange y	tsiis - wize	prestige

In deze les ging het over de lange /i:/ van 'priis' en 'tiger', die verschilt van de korte /i/ van 'kyn' en 'bile' van de vorige les.

Veel mensen spreken de /i:/ van 'tsiis' uit met de tweeklank /i./ (van 'bier'). Dat is niet goed. De 'ii' verandert bij het uitspreken niet van toon.

Het Fries heeft ook de tweeklank /i./ (van 'bier'), dat komt later in de methode (boekje 3, les 4) voorbij.

Spreek nu het woord 'priis' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'priis' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Do moattst net sa wize nei dy tiger."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen met een /i:/.

Schrijf op het bord het woord 'wize' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'tiger' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'tiger' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Do moattst net sa tsjin my **lige**.
(skriuw op: lige)
2. Dêr wurd ik altyd hiel **bliid** fan.
(skriuw op: bliid)
3. Ik ha my **tige** fermakke yn myn fakânsje.
(skriuw op: tige)
4. Dat boek hjit: It kweade **wiif** fan Hylpen.
(skriuw op: wiif)
5. Ik moatt altyd sa om dy **gnize**.
(skriuw op: gnize)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audio-fragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Laat het fragment nog een keer horen als ze nog niet alle woorden gevonden hebben.

► Antwoorden

1. eigenwiis
2. iis
3. siik
4. liif
5. skiif

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in het plaatje zes woorden met een 'ii' of een 'i'. Voor extra ondersteuning kunnen ze kijken naar de anagrammen. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. fiver
2. tsiis
3. tiid
4. wize
5. iisbear
6. fiif

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Werk in tweetallen. De leerlingen zoeken een plekje in of buiten het lokaal, waar ze wat ruimte hebben. Ze maken twee vakken. In het ene vak leggen ze een briefje met 'ii' en in het andere een briefje met 'i'. Ze mogen om de beurt het balletje in het vak proberen te slaan of te gooien. Lukt het om de bal in één keer in het vak te laten stuiten, dan mogen ze een woord van die categorie opschrijven in het werkboek.

Missen ze beide vakken, dan is de ander aan de beurt. Degene die als eerste drie woorden van beide categorieën heeft opgeschreven, wint. De leerlingen controleren samen of de woorden goed geschreven zijn.

Les 3 • aai en ai

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries aai of ai moeten schrijven.

Regel:

Woorden met aai of ai moet je uit het hoofd leren. (kapstokwoorden: aai en laitsje)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regels die daarbij horen.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regel door.

Bij de 'aai'/'ai'-klank hoort geen spellingsregel. Vertel de leerlingen dat zij de woorden uit het hoofd moeten leren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De pappegaai leit in aai."

Vraag of ze woorden met 'aai' herkennen. Vertel de leerlingen dat niet alle Friezen de 'aai' hetzelfde uitspreken. Sommige Friezen spreken 'aai' uit als /ɔ:i/ (Klaaifrysk) en sommigen zeggen 'aai' als /a:i/ (Wâldfrysk).

Lees de zinnen nog eens voor. Nu eenmaal in het Wâldfrysk en één keer in het Klaaifrysk, en vraag de leerlingen of zij het verschil horen. Laat de leerlingen ook hun zin nazeggen. Vraag de leerlingen of ze weten wat zij zelf zeggen: /ɔ:i/ of /a:i/. Aan de Nederlandstalige leerlingen kun je vragen hoe zij denken dat de Friezen in hun omgeving het uitspreken.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
a:i (Wâldfrysk)	aai	kaai	haai
ɔ:i (Klaaifrysk)		kaai	-
a.i (Wâldfrysk)	ai	laitsje	ai!
ɔ.i (Klaaifrysk)		laitsje	Leute (Dútsk)

Voor de Klaaifryske klank /ɔ:i/ bestaat geen vergelijkbare klank in het Nederlands of in een andere taal. Op de website kan de klank beluisterd worden.

Schrijf op het bord het woord 'pappegaai' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'aai' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'aai' opschrijven. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Geef aan dat woorden met 'aai' en 'ai' bijna hetzelfde klinken en dat er geen speciale regel is om er achter te komen welke van de twee je moet schrijven. Die woorden moet je dus uit het hoofd leren. Dat is minder moeilijk dan het lijkt, want er zijn er maar een paar woorden met 'ai', alle andere woorden schrijf je met 'aai'. De woorden met 'ai' die het meeste voorkomen, zijn: 'laitsje', 'maitiid' en 'maits'.

Spreek nu het woord 'laitsje' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'laitsje' opschrijven. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

- Yn **maaie** sille wy mei fakânsje.
(skriuw op: maaie)
- De hoanne **kraait** moarns al om 5 oere.
(skriuw op: kraait)
- Yn Limboarch binne se gek op **flaai**.
(skriuw op: flaai)
- Hy is sa slûch as in **maits**.
(skriuw op: maits).
- In **slaai** is in grutte houten hammer om peallen mei yn 'e grûn te slaan.
(skriuw op: slaai)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Laat het fragment nog een keer horen als ze nog niet alle woorden gevonden hebben.

Antwoorden

1. pappegaai	6. maaie
2. aai	7. haaien
3. kraaie	8. maitiids
4. swaaie	9. aaien
5. kotsjedraaie	

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met een 'aai' of 'ai'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

Antwoorden

1. lawaai	4. skroevedraai
2. klaai	5. naaie
3. pappegai	

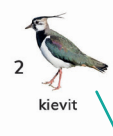
Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

De leerlingen zoeken eerst het ei met de Friese naam van de vogel op. Die naam schrijven ze op. In het ei staat ook een anagram van een woord met 'aai' of 'ai'. Dat anagram lossen ze op en ze schrijven het juiste woord op. De eerste letter van het woord is rood gemaakt. Als de leerlingen er niet uitkomen met de Friese naam van de vogel, dan kunnen ze die opzoeken op frysker.nl of in een woordenboek.

Antwoorden

 1 grutto		1 Fûgel: skries Wurd: swaaie
 2 kievit		2 Fûgel: ljip Wurd: maitiid
 3 mus		3 Fûgel: mosk Wurd: haai
 4 oelivaar		4 Fûgel: earrebarre Wurd: kaai
 5 zwaan		5 Fûgel: swan Wurd: laitsje

Les 4 • ue

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries **ue** moeten schrijven.

Regel:

In het Fries schrijf je **ue**, de **uu** komt in het Fries niet voor.

(kapstokwoord: **temperatuer**)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regel door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"De *temperatuer* fan de *frituer* is 200 graden."

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /**ü.ə**/-klank hebben. Vertel dat de dubbele 'uu', zoals het Nederlands die heeft, in het Fries niet bestaat. In het Fries schrijf je 'ue'. De /**ü.ə**/ is een tweeklank. Schrijf op het bord het woord 'frituer' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'temperatuer' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'temperatuer' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ü.ə	lange uu met een ə (de e van 'de')	buert	buur

- De 'ue' is een zogenaamde tweeklank, dat betekent dat het uit twee klanken bestaat. In dit geval de /**ü**/ (van 'tút') en de /**ə**/ (van 'de')
- In de meeste gevallen schrijf je na de 'ue' een 'r'.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Elke keer gaat het om de regel die hoort bij het woord 'temperatuer'.

1. Der stiet gjin datum yn 'e **brosjuere**.
(skriuw op: brosjure)
2. Der leit in **flueske** iis op it wetter
(skriuw op: flueske)
3. Dy fuotballer hat in slimme **blessuere**.
(skriuw op: blessuere)
4. Sy wennet net by ús yn 'e **buert**.
(skriuw op: buurt)
5. Ik fyn ús buorman mar in frjemd **figuer**.
(skriuw op: figuer)

Opdracht 1:

Lees het gedicht voor of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Laat het fragment twee keer horen. Zeg tegen de leerlingen dat ze de eerste keer nog niets opschrijven, maar alleen luisteren naar het fragment. Laat ze de tweede keer hun woorden opschrijven. Laat het fragment nog een keer horen als ze nog niet alle woorden gevonden hebben.

► Antwoorden

1. Ruerdsje
2. suertsje
3. puer
4. figuer

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met 'ue'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook nog luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. temperatuer
2. blessuere
3. figuer
4. frituer
5. sjuery

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in tweetallen of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Lees met de leerlingen het verhaal over Sjong of laat het audiofragment horen dat op de website staat. Daag de leerlingen uit om zelf een titel en/of een stukje van een liedje te schrijven. De leerlingen kunnen de woorden gebruiken die in een tekstvak staan of die ze in eerdere opdrachten in deze les hebben gebruikt. Deze opdracht is geschikt om in tweetallen of in groepjes te doen. Als er muzikale leerlingen zijn, kun je die ook uitdagen om er muziek bij te maken.

Les 5 • â, ê en ô

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries â, ô en ê moeten schrijven.

Regels:

- Je schrijft altijd een â voor -ld en -lt.
(kapstokwoord: wrâld)
- Je schrijft altijd een â voor de -n.
(kapstokwoord: hân)
- Woorden met ô moet je uit het hoofd leren.
(kapstokwoord: bôle)
- Hoor je een lange 'e', dan schrijf je ê.
(kapstokwoord: bêd)

Voorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.
- Zoek op de website het kopieerblad bij het spelletje Dobble van opdracht 4 en print het voor de leerlingen.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regels door. Let op: Dit is een lange introductie met veel klanken. Eventueel kun je de leerlingen voorbereiden op een iets langere instructie of de instructie in stukjes verdelen.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Wêr fynst sâlt op dizze wrâld?"

Vraag de leerlingen of zij woorden met /ɔ:/ in de zin horen. Luister met de leerlingen naar het verschil tussen de klank /ɔ/ van 'wat' en de klank /ɔ:/ van 'wrâld'. Het dakje geeft aan dat de klank langer is. Vertel dat je bij de lange klank /ɔ:/ altijd een dakje schrijft.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
ɔ:	de /ɔ/ (van hok) langer maken	âld of rôt	controle
ɛ:	de /ɛ/ (van pet) langer maken	bêd	serre

- Er zijn een paar woorden die wel een /ɛ:/ (de 'e' van 'pet' langer maken) hebben, maar geen dakje krijgen. Dat zijn: 'bern', 'beferzen', 'stjer' en 'gers'.
- Na de 'ô', 'â' of 'ê' (met een dakje) worden medeklinkers nooit verdubbeld.
- Voor de -l kan zowel de 'â' as 'ô' voorkomen. Volg dan de spelling van het Nederlandse woord.
 - rôlje ► het Nederlands heeft een o (rollen)
 - stâl ► het Nederlands heeft een a (stal)
- Dakjes kunnen verdwijnen als woorden veranderen en daardoor verandert ook de uitspraak. De klank wordt dan korter.
 - hân ► hannen
 - bêd ► bedsje

Soms een 'ô' en soms een 'â'. Als de /ɔ:/-klank wordt gevolgd door -ld of -lt, dan wordt het met 'â' geschreven, zoals bij 'sâlt'. Schrijf 'sâlt' op het bord en laat de klanken van het woord hardop horen. Vertel dat het woord een 'l' heeft, die je niet hoort: de 'l' is stom.

Spreek nu het woord 'wrâld' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Welke klanken horen zij? Geef ook als tip mee dat de 'l' in dit woord niet uitgesproken wordt, maar wel geschreven. Laat de leerlingen nu het woord 'wrâld' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Ik ha sân brânplakken op myn hân."

Vraag de leerlingen of ze in deze zin ook de /ɔ:/-klanken horen. Geef aan dat je in het Fries ook altijd een 'â' schrijft je als er -n achter de /ɔ:/-klank komt. Neem als voorbeeld het woord 'sân' en laat de leerlingen het woord nazeggen. Welke klanken horen ze in 'sân'? Schrijf het woord op het bord.

Spreek nu het woord 'hân' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'hân' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees volgende zin voor aan de leerlingen:
"Is der noch genôch bôle?"

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /ɔ:/-klank hebben. Luister met de leerlingen naar het verschil tussen de /ɔ/ in 'noch' en de /ɔ:/ in 'genôch' en 'bôle'. De klank is hetzelfde als in 'hân'. Als er niet -ld/-lt of -n achter de /ɔ:/-klank komt, schrijf je (meestal) 'ô'. Schrijf het woord 'genôch' op het bord. Benoem de regel: er komt geen -ld/-lt of -n achter de klank, dus schrijf je een 'ô'.

Spreek nu het woord 'bôle' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'bôle' opschrijven. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"Wêrom lei hy sa let op bêd?"

Vraag of ze in deze zin ook woorden met /ɛ:/ horen. Luister met de leerlingen naar het verschil tussen /ɛ/ van 'let' en de /ɛ:/ van 'wêrom' en 'bêd'. De klank van 'bêd' en 'wêrom' is langer. Het dakje geeft aan dat de klank lang uitgesproken wordt, net als bij het dakje op de 'a' en de 'o' in de woorden 'hân' en 'bôle'. Oefen de spelling van de /ɛ:/ met het woord 'wêr'. Benoem de klanken van het woord en schrijf het woord 'wêrom' zichtbaar voor de leerlingen op het bord.

Spreek nu het woord 'bêd' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'bêd' opschrijven.

Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Laat de leerlingen ook omcirkelen om welke regel het gaat.

1. Myn omke wennet yn in oar **lân**.
(skriuw op: lân)
2. Yn 'e winter binne myn fuotten altyd sa **kâld**.
(skriuw op: kâld)
3. Der siet in grouwe **rôt** yn it hinnehok.
(skriuw op: rôt)
4. It **dekôr** fan ús toanielstik is makke fan karton.
(skriuw op: dekôr)
5. Hy kin noch net **lêze**.
(skriuw op: lêze)

Opdracht 1:

De leerlingen luisteren naar het fragment uit de Pastorale in het Fries. Een audioversie kun je vinden op de website. Laat de leerlingen de woorden die in de tekst van het liedje missen in het werkboek opschrijven.

► Antwoorden

1. strân
2. hân
3. lân
4. strân
5. rêst

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat woorden met 'â', 'ô' en 'ê'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. fôle
2. rôl
3. blêd
4. brân
5. bêd
6. dekôr
7. kâld

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

Op de website vind je een bestand met een kopieerblad voor het Dobble-spel dat je kunt printen. De leerlingen krijgen het kopieerblad van de leerkracht en knippen zelf de kaartjes uit.

Dit spelletje doe je in tweetallen.

Op alle kaartjes staan een aantal plaatjes met woorden. Als je twee kaarten met elkaar vergelijkt, is er altijd één plaatje hetzelfde.

1. Om te beginnen verdeel je de kaartjes in twee stapels.
2. Beide spelers krijgen een stapel, met de plaatjes naar beneden.
3. De spelers draaien tegelijk een kaartje om van hun eigen stapel en vergelijken hun kaartje met die van de tegenspeler. Eén plaatje staat op beide kaartjes.
4. De speler die als eerste het juiste plaatje heeft gevonden en het juiste woord roept, mag beide kaartjes houden (op een aparte stapel).
5. Als alle kaartjes van de beginstapels op zijn, tellen beide spelers het aantal kaarten dat voor hen ligt. Degene met de meeste kaartjes wint.

Les 6 • ei

In deze les leren de leerlingen wanneer zij in het Fries ei moeten schrijven.

Regel:

Woorden met ei moet je uit het hoofd leren.
(kapstokwoord: ein)

Vorbereiding:

- Zorg ervoor dat de geluidsfragmenten voor de leerlingen klaarstaan. Je kunt de zinnen zelf ook voorlezen.
- Leg Friese boeken en/of tijdschriften klaar voor opdracht 3.

Terugkoppeling:

Blik terug op de vorige les. Bekijk nog een keer het plaatje bij opdracht 2. Noem de woorden die de leerlingen hebben gevonden. Vraag naar de regel die daarbij hoort.

Regels, fonetiek en extra

fonetisch	klank	voorbeeld Fries	voorbeeld Nederlands
a:i (Wâldfrysk)	ei	trein	rein
ɔ:i (Klaaifrysk)	ei	trein	-

Bij de Klaaifryske /ɔ:i/ is geen vergelijkbare klank te vinden in een andere taal. Luister naar de geluidsfragmenten op de website om te horen hoe die klank klinkt.

Introductie:

Neem met de leerlingen de nieuwe regel door.

Lees de volgende zin voor aan de leerlingen:
"In ein rûn troch de rein"

Vraag de leerlingen of ze in de zin woorden horen die een /ɔ:i/-klank hebben. Vertel de leerlingen dat je woorden met 'ei' en 'ij' uit het hoofd moet leren. Het lastige aan deze klank is dat de 'ei' in het Fries op verschillende manieren kan worden uitgesproken. Een deel van de Friezen zegt /ɔ:i/ en een ander deel zegt /a:i/.

In opdracht 4 van deze les leren de leerlingen daar meer over. Voor deze klank is het vooral belangrijk om veel te oefenen met schrijven en lezen. Schrijf op het bord het woord 'rein' als voorbeeld en spreek het duidelijk uit. Laat de leerlingen het woord nazeggen.

Spreek nu het woord 'ein' duidelijk uit. De leerlingen zeggen het woord na. Wat voor klanken horen ze? Laat de leerlingen nu het woord 'ein' opschrijven in het werkboek. Schrijf het woord op het bord en laat de leerlingen hun woord nakijken en eventueel verbeteren.

Dictee:

Begin met het dictee. Laat alle leerlingen de woorden opschrijven in het werkboek. Elke keer gaat het om de regel die hoort bij het woord 'ein'.

1. It wykein is op sneon en **snein**.
(skriuw op: snein)
2. Wy ha moarn de hiele **dei** frij.
(skriuw op: dei)
3. De **trein** hat wol in oere fertraging.
(skriuw op: trein)
4. Ik bin Isa Rikst har **heit**.
(skriuw op: heit)
5. Hy is fegetarysk; hy yt gjin **fleis**.
(skriuw op: fleis)

Opdracht 1:

De leerlingen luisteren naar het fragment van 'Jongfolk ha wille'. Een audioversie kun je vinden op de website. Laat de leerlingen de woorden die missen in de tekst van het liedje opschrijven in het werkboek. Bespreek met de kinderen dat het liedje in het Klaaifrysk wordt gezongen: in dat dialect klinkt de 'ei' dus zoals in dit liedje.

► Antwoorden

1. snein
2. rein
3. seine
4. oerdei
5. mei

Opdracht 2:

De leerlingen zoeken in de zoekplaat naar woorden met 'ei'. Voor extra steun kunnen ze naar de anagrammen kijken. Mochten ze er niet uitkomen, dan kunnen ze ook luisteren naar het geluidsfragment op de website.

► Antwoorden

1. trein
2. heit
3. seis
4. geit
5. eilân
6. beien
7. wein

Opdracht 3:

Zorg ervoor dat er Friese boeken en/of tijdschriften klaarliggen. Laat de leerlingen in twee- of drietallen samenwerken. Stimuleer de leerlingen om andere woorden te zoeken dan in de andere opdrachten. De woorden schrijven ze op in het werkboek. Als ze het Nederlandse woord niet weten, laat ze dat dan opzoeken in het woordenboek of op frysker.nl.

Opdracht 4:

In deze opdracht gaat het erom dat de leerlingen het verschil leren tussen de uitspraak van de 'ei' op de 'klaai' en de 'ei' in de 'Wâlden'. De leerlingen lezen eerst de tekst over dialecten. Een audioversie daarvan is te vinden op de website.

Op de website kun je ook 8 audiofragmenten vinden. In de opdracht moeten de leerlingen aangeven of het fragment wordt uitgesproken in het Wâldfrysk of het Klaaifrysk.

► Antwoorden

1. Wâldfrysk
2. Wâldfrysk
3. Klaaifrysk
4. Klaaifrysk
5. Wâldfrysk
6. Klaaifrysk
7. Klaaifrysk
8. Wâldfrysk